

TIME AND TEMPORALITY IN NICHITA STĂNESCU'S WORK

Mădălina Daniela Oneț

PhD. student, University of Medicine, Pharmacy, Science, and Technology of
Târgu Mureș

Abstract: The aim of this article is to show that there is in Nichita Stănescu's poetry a deep temporal sentiment, the poet lives in each volume the experience of a being which is limited by the time. It's an unique sentiment of self loss in nothingness. The questions and the answers related to temporality represent the substance of Nichita Stănescu's poetry and, at the same time, the poetry constitutes the mean of salvation from Chronos' hands.

Keywords: time, temporality, genesis time, humanity time, the act of creation

După poeți ca Mihai Eminescu sau Tudor Arghezi, Nichita Stănescu inovează limbajul poetic în literatura română: „este probabil cel mai original poet român de după al Doilea Război. Pecetea pe care el a pus-o pe poezia noastră este inefasabilă. Poetul cel mai ușor de recunoscut și mai greu de confundat dintre toți a creat o limbă poetică la fel de liberă și de încântătoare cum este zborul păsării în văzduh.”¹

Literatura postbelică reprezintă o etapă cu rol decisiv în istoria literaturii române. În perioada de după cel de-al Doilea Război Mondial, după o etapă proletcultistă dominată de înlocuirea criteriului estetic cu cel ideologic în evaluarea creațiilor literare, generația șaizecistă reprezintă un prim moment de autenticitate și de ierarhizare valorică și estetică a producățiilor literare.

În domeniul poeziei, neomodernismul este curentul literar ce se manifestă prin poeți precum Nichita Stănescu. Unic la Nichita Stănescu este noutatea modului său de a cunoaște. Acesta optează pentru o cunoaștere nemijlocită, de tip senzorial, Sensul se ivește din senzație și percepție, iar poezie este echivalentul actului trăit, adică a nodului. Textualizarea nodului, care coincide cu actul poetic trăit devenit semn, este echivalentă cu moartea acestuia în semn. Prefacerea trăitului în semn are o dublă valență : moarte și naștere. Nodul nu înseamnă text, iar poetul încearcă să se descopere în timpul actului de creație. Ștefania Mincu evidențiază schimbarea de perspectivă: dacă până la Nichita Stănescu poezia era reprezentare, de acum poezia este act, astfel existența nu mai este concepută ca reprezentare, ci ca efort de a fi, întrucât își exprimă sentimentele și ideile prin intermediul unui eu nesigur, interogativ.

Adriana Nistor ne vorbește despre „un acut sentiment temporal, al timpului care pare să transcrie *gradul zero* al trăirii”.² Fiecare poem dovedește experiența înfricoșătoare a ființei în timp, întrebările și răspunsurile la teroarea temporalității reprezentând fondul poeziei lui Nichita Stănescu. Poezia are scopul de a-l salva din curgerea timpului și, de asemenea, ea este refugiul din vârtejul timpului în care omul își pierde substanța.

Primele două volume de poezii: *Sensul iubirii* (1960) și *O viziune a sentimentelor* (1964) au în centru nașterea eului cvasi-demiurgic în univers, introducând un timp inițial, al ființei care se trezește într-o nouă ordine a lumii. Este un timp al genezei în care se povestește o istorie a sentimentelor și care reface armonia de început de lume. Erosul oferă coeziunea sinelui cu sine, el

¹ Nicolae Manolescu, *Istoria critică a literaturii române. 5 secole de literatură*, Editura Paralela 45, Pitești, 2008, p. 1024.

² Adriana Nistor, *Nichita Stănescu: studio mongrafic*, Editura NICO, Târgu-Mureș, 2011, p.67.

transformă *clipa cea repede* în durată. Poezia *Dimineața marină* surprinde elementele cosmosului: plopii, marea, soarele, adierea, care participă la trezirea eului poetic printr-o reconstituire a Genezei. Versul „Mă ridicam din somn ca din mare” semnifică trezirea conștiinței dintr-un somn infinit, așa cum explică Iulian Boldea: „sentimentul trezirii conștiinței semnifică în fond, revelația cunoașterii ce poate fi explicitată mai curând ca o co-naștere, o zămislire ce pune laolaltă, într-un întreg indestructibil, subiectul și obiectul, eul și lumea.”³ Cele două mișcări ascensionale: a soarelui care se înalță pe bolta cerească și a eului ce se ridică din străfundurile întunericului sunt recunoscute ca nașteri de lumină și nașteri în lumină, adică în cunoaștere, ca obiectiv prim. Este remarcat subiectivismul acestei poezii, în mijlocul căreia se află ființa umană, Ștefania Mincu observând că poetul: „nu vizionează spectacolul genezei lumii – temă universală a poeziei, ci evocă propria geneză ca pe un moment auroral, înfăptuit cu efort, ca în Sclavii lui Michelangelo, ca o smulgere din somnul nemișcării. E poate prima <<geneză>> pusă la persoana I din lirica noastră.”⁴ Temelor predominante acestui volum, respectiv cosmice și erotice, li se adaugă tema suprimării timpului prin rostire.

În volumul *Dreptul la timp* (1965) eroul liric trebuie să se lepede de statutul de zeu și să se integreze timpului umanității. Este o viață temporală nouă, determinată de intuiția unei rupturi ontologice, în care poetul se prăbușește din timpul paradisiac în cel real, fiind împiedicat a se bucura de sentimentul identității sinelui cu sine. Printr-o analogie cu mitul biblic, căderea înseamnă izgonire din nemurire, „zeul timpului, Cronos se răzbună lăsându-i pe oameni în perpetuă *criză de timp*, ceea ce le va provoca degradarea și moartea”.⁵ În *Cântec* este prezentă ideea conform căreia prezentul este deținătorul trupului, acesta fiind o amintire raportat la trecut, și o proiecție în legătură cu viitorul: „Amintiri nu are decât clipa de acum. / Ce-a fost într-adevăr nu se știe. / Morții își schimbă tot timpul între ei / numele, numerele, un, doi, trei... / Există numai ce va fi / Numai întâmplările neîntâmpate, / Există numai trupul meu înlemnit, / ultimul, de bătrân, de piatră. / Tristețea mea aude nenăscuții câini / pe nenăscuții oameni cum îi latră. / O, numai ei vor fi într-adevăr ! / Noi, locuitorii acestei secunde / Suntem un vis de noapte, zvelt, / cu-o mie de picioare alergând oriunde.” Acest poem înfățișează imaginea locuirii în timp a ființei. Trecutul și viitorul sunt absorbite de prezent, iar ansamblul celor trei timpuri produce prezentul continuu creator. Astfel ființa își dobândește dreptul la timp prin creație și în interiorul acesteia. Timpul își are izvorul în viitor, în timpul necreat. Dacă *O viziune a sentimentelor* este supranumit „ciclul genezei”, *Dreptul la timp* este descris ca fiind al păcatului „eroul liric făcându-se – prin căderea și trăirea în durată – originar vinovat de timp, adică de stabilirea noilor raporturi cognitive cu lumea.”⁶ Cele două momente fundamentale ale existenței: nașterea și moartea, sunt, în universul liric stănescian, geneza și ieșirea din timp. Drama eului constă în limitele impuse de timp, care îi mărginesc expansiunea cunoașterii.

Temporalitatea este abordată diferit începând cu volumul *11 elegii* (1966). Singurul scop al poetului este căutarea de sine și, din această cauză, el duce o bătălie cu timpul devorator. Clipa revelației are loc în prezentul actului creator, iar în lupta cu timpul, poetul îl situează în antinomia lui Cronos pe Logos. În interiorul cuvântului și prin intermediul acestuia se creează o lume distanțată de cea reală, poetul construind un univers din cuvânt. Cuvântul este arma folosită împotriva luptei cu timpul deoarece acesta este spirit, timp, și materie, lucru. Timpul conservat prin poezie este numit cântec, iar acesta cuprinde gradul zero al ființei: „El leagănă moartea / până când răsar din ea cuvinte / și împodobește cu lacrimi legile stelelor fixe. / El este numit, uneori, sufletul, / dar cel mai exact ar fi să-i spunem, / totuși, cântecul.” (*Contemplarea lumii din afara ei*)

³ Iulian Boldea, *Istoria didactică a poeziei românești (perspective analitice)*, Editura Aula, Brașov, 2005, p.487.

⁴ Ștefania Mincu, *Nichita Stănescu – Poezii. Texte comentate*, Editura Albatros, București, 1987, p. 4.

⁵ *Ibidem*, p.69.

⁶ Vasile Spiridon, *Nichita Stănescu, monografie, antologie comentată, receptare critică*, Colecția „Canon”, Editura Aula, Brașov, p. 18.

Cântecul este o fortăreață în care poetul se ascunde pentru a nu fi atins de temporalitate. Țipătul devenit poem reprezintă o exteriorizare a fricii de neant și constituie o cale de a viețui, poetul renăscând mereu prin intermediul poemului. Cuvântul nu are timp, prin urmare acesta poate stagna starea fericirii, altfel imposibil de oprit, și, de asemenea, are capacitatea de a grava sentimentele în viziuni. Poetul intenționează să existe în cuvânt, nu în timp, deoarece acesta asigură Marea supraviețuire: „Schimbă-te în cuvinte, mi-a zis Daimonul, / repede, cât mai poți să te schimbi” (*Daimonul meu către mine*); „Schimbă-te în cuvânt ca să nu te roadă viermii” (*Respirări*).⁷ Romul Munteanu susține că lexemele au capacitatea de conservare a lucrurilor în memorie și le salvează de uitare și subliniază supremația pe care le-o atribuie Nichita Stănescu cuvintelor în detrimentul ideii.⁸ Prin urmare, spațiul lingvistic oferă posibilitatea omului de transcendere a timpului și pătrunderea în ființă. Omul vrea să fie creator de timp, „a avea timp”, fiind același lucru cu „a exista”. Omul, asemenea Universului, poate fi creator, putând concepe o altă lume, o dimensiune temporală nouă : a veșniciei, dar înțeleasă diferit, așa cum observă Corin Braga: „condiția de nemuritor nu presupune atemporalitatea, ci posibilitatea de a dispune de o cantitate ilimitată de timp.”⁹

Funcția mitică are rol vindicativ împotriva curgerii timpului. Astfel, lupta cu timpul înregistrează mai multe perspective : a suprimării timpului ; impresia guvernării timpului ; distrugerea sau scurtcircuitarea timpului.

Volumul *11 elegii* (1966) stă sub semnul mutației asupra cuvântului, datorată „redimensionării materialului fundamental uman, nu a timpului perisabil, ci a cuvântului imperisabil”¹⁰, a rupturii dintre eu și lume, dintre subiect și obiect.

Mitologizarea Cuvântului este evidentă încă din *Elegia întâia*, închinată lui Dedal, întemeietorul neamului de artiști, care simbolizează atât constructorul, cât și labirintul și semnificând un *om-lume* și un *om-cuvânt*. Lecturarea poeziei ne trimite cu gândul la haosul primordial, timpul și spațiul fiind greu de definit: „El începe cu sine și sfârșește / cu sine. / Nu-l vestește nici o aură, nu-l / urmează nici o coadă de cometă. // Din el nu străbate-n afară / nimic ; de aceea nu are chip / și nici formă. (...) // El este înăuntrul – desăvârșit / și, / deși fără margini, e profund / limitat. / Dar de văzut nu se vede.” Nichita Stănescu dezvoltă o preferință pentru abordarea spațiilor ori timpurilor străvechi, iar acest univers al începuturilor se caracterizează printr-o totalitate temporală ideală.

Elegia a doua, *Getica* relevă ruptura unității originare, care duce la detașarea ființei de propriul sine. Posibila apariție a zeilor, care reprezintă, în fapt, „niște agenți temporali”¹¹ sunt interpretați ca o primejdie: „În fiecare scorbura era așezat un zeu / Dacă se crapă o piatră repede e adus / și pus acolo un zeu.” Pierderea ochiului simbolizează imposibilitatea cunoașterii: „Ai grijă, luptătorule, nu-ți pierde / ochiul, / pentru că vor aduce și vor așeza / în orbită un zeu”. Mitul reprezintă o punte între imagine și concept.

A treia elegie pune în antiteză problema temporalității cu traseul cunoașterii poetice. Structura acestei poezii semnifică maniera în care conștiința se cercetează pe sine atât în timpul contemplării, cât și al crizei de timp. Contemplarea semnifică timpul suficient, în timp ce criza de timp relevă insuficiența acestuia, iar cea dintâi se dovedește a fi superioară deoarece are: „drept scop transcenderea momentelor temporale spre un timp total și etern, nefragmentat în existențe limitate, ca și depășirea experienței senzoriale – și ea mărginită – spre o totalizare a existentului în Idee”¹². Momentul revelației este unic: „Se arăta fulgerător o lume / mai repede chiar decât timpul literei A”.

⁷ Corin Braga, *Nichita Stănescu. Orizontul imaginar*, Ediția a II-a revizuită și adăugită, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 2002, p.62.

⁸ V. Romul Munteanu, *Jurnal de cărți*, Vol. III, Editura Eminescu, București, 1981, p. 413.

⁹ Corin Braga, *op. cit.*, p. 366.

¹⁰ Nichita Stănescu, *Antimefizica*, Editura Cartea Românească, București, 1985, p. 102.

¹¹ Corin Braga, *op. cit.*, p. 275.

¹² Ion Pop, *Nichita Stănescu – spațiul și măștile poeziei*, Editura Albatros, București, 1980, p. 58.

A *patra elegie* surprinde o altă luptă a sinelui, aceea dintre „în afară”, respectiv trupul, și „în mine”, sufletul, iar scopul acestei bătălii o constituie creația. În *A cincea elegie* însă, lupta se dă între ființa umană și lumea exterioară. Aceasta din urmă refuză a se lăsa cunoscută și culminează prin învinuirea eului poetic: „Iată-mă condamnat pentru neștiință”. *A șasea elegie* subliniază incapacitatea eului de a alege „între doi idoli” (trup-spirit, interioritate-exterioritate). Repetarea de opt ori a lexemului „stau” sugerează incapacitatea de mișcare și de creație a eului. Eul poetic alege, însă, în *A șaptea elegie* în care se realizează trecerea de la static la dinamic, realul. Aici ființa își recunoaște existența temporală prin utilizarea verbului „a trăi”: „Trăiesc în numele frunzelor”, „Trăiesc în numele merelor”, „Trăiesc în numele cailor”. *Elegia a opta, Hiperboreană* este invitația poeziei, care îi oferă ființei o nouă naștere, adevărată într-un spațiu al spiritului pur, în Hiperborea. „Idealul de zbor” este ascuns într-un „ou negru”, semnificația acestuia, din *Elegia oului, a noua*, este de naștere a ființei din el într-o nouă lume a cunoașterii. Dezamăgirea ființei constă în realizarea incapacității de a se sustrage limitelor spațio-temporale: „Numai din somn / se poate trezi fiecare, - / din coaja vieții nici unul, niciodată.”

Omul fantă este o anti-elegie și este asemănată de poet, în *Antimetafizica*, cu Iuda; așa cum stătea acest apostol între ceilalți la Cina cea de taină, astfel își găsește locul și această elegie printre celelalte. Omul-fantă reprezintă omul care este capabil doar să gândească, fără să trăiască. Pentru Nichita Stănescu timpul cel adevărat este viitorul, însă în *Elegia a zecea*, subintitulată *Sunt*, se vorbește despre a trăi în prezent. Poetul își lamentează incapacitatea de a auzi, de a vedea, de a mirosi, de a gusta, de a pipăi, adică imposibilitatea de a se folosi de simțuri, echivalentă cu o boală divină. În *Elegia a unsprezecea* se recomandă ca remediu, pentru vindecarea bolii, munca. Eul liric ia cunoștință de sine și se debarasează de tot ce nu-i este propriu, rămânând doar esența și devenind sămânță în pământul cuvântului.

Așadar, ciclul *Elegiilor* „pune în lumină spectacolul nebănuitelor metamorfoze ale eului poetic sub raza incidentă a entității cuvânt-timp”¹³.

Relaționând poetica nodului cu poezia întrebării avem o altă viziune asupra înțelegerii aceleia din urmă. Ea nu mai apare ca reprezentarea unui fapt aprioric, ci ca un cumul de trăiri și senzații, care încearcă a se concretiza prin interogațiile cu privire la timp. Starea poetică se cere a fi deslușită între actul creației și finalitatea semnelor, mai exact sensul cuvântului îl aflăm înainte de textul trăit, adică prin necuvinte. Se poate vorbi despre o dramă a comunicării poetice deoarece nodul liric al poetului moare parțial în timpul transformării acestuia în semn, iar cititorul se află în incapacitatea de a fi empatic în ceea ce privește starea sau trăirea inițială simțită de poet.

În încercarea de a-și descoperi identitatea de sine și sensul vieții, opera stănesciană este impregnată de interogații privitoare la timp care capătă o tensiune dramatică intensificată de multiplicarea și reluarea întrebărilor și concluzionând prin încadrarea ființei într-o temporalitate obiectivă măsurabilă, organizându-ne viața după ceasurile „de mână sau de buzunar”.

Tema timpului poate fi studiată din mai multe perspective: filosofică, cosmologică, religioasă, mitică, psihologică, biologică. Așadar, întrebările privitoare la timp sînt succed dintr-o cunoaștere extrapolară atât a filosofiei și a miturilor fundamentale, cât și a științei. Perspectiva mitică și filosofică, conform căreia timpul este echivalentul absenței, este sugerată de întrebarea „Timpul este fără să fie?”. În mitologia vedică, se povestește că zeul Vishnud doarme pe o cobră încolăcită, înainte de facerea lumii, fapt care sugerează inexistența timpului înainte de trezirea zeului. Alt mit indian vechi susține că Brahma a inițiat procesul de rotire al Universului, în urma acestui eveniment declanșându-se trecerea timpului. Un alt mit care prezintă trecerea de la timpul inert la punerea în funcțiune a acestuia îl reprezintă acela al zeului iranian Zuran. Perspectiva filosofică transpare din întrebarea „Există timp acolo unde nu este nimic altceva?” și trimite la filosofia yoghină, unde timpul mitic, etern coincide cu timpul profan. Perspectiva religioasă se dezvăluie prin prisma întrebării „Timpul este însuși Dumnezeu?”, făcând referire la timpul demiurgic din geneza biblică și la concepția potrivit căreia la început a fost logosul, din acesta

¹³ Adriana Nistor, *op. cit.*, p.86.

decurgând timpul. Nu doar în poezia *Întrebări* apare conceptul de timp demiurgic, acesta regăsindu-se și în alte poezii precum *Plus unu mai puțin*, regăsită în volumul *Măreția frigului*: „Spune-mi poate că tu, secundă, tu, / poate că tu ești Dumnezeu”. Problematika timpului este pusă sub semnul misterului și de aceea cauzează neliniști, aceasta fiind inaccesibilă înțelegerii profane și situându-se într-un spațiu al transcendenței, al incontinentului, fapt deductibil din aceeași poezie: „și nu vrei să-mi spui că tu ești / din dispreț pentru mine că nu știu”. Aceeași idee a timpului mister este prezentă în poezia *Întrebări*: „Timpul este tot ceea ce nu înțelegem?”, „Timpul este tot ceea ce nu suntem noi?”. Interogația stănesciană: „Trăim un prezent pur?”, potrivit căreia timpul reprezintă un prezent continuu, poate fi asociată teoriilor cosmologice și ale fizicii relativiste.

Problematika timpului este dezbătută pe toate planurile: cel al existenței, al vitezei, al legăturii cu alte forme ale existenței. Astfel că timpul apare în relație cu spațiul, aceste două coordonate nemaifiind separate, ci se vorbește despre un continuum spațio-temporal în care fenomenele au loc brusc și unde nu există repere precum: sus sau jos, înainte sau după. Există o legătură temporală între trecut și viitor – ideea temporalității instantanee.

Aflată într-o oarecare antinomie cu concepția modernă potrivit căreia starea poetică se naște concomitent cu expresia adecvată, relația trăire – exprimare poetică pare a se desfășura, în universul stănescian, în trepte, prin evoluția ei de la nod la semn. S-ar zice că se păstrează ceva din dihotomia tradițională dintre semnificat și semnificant, dar se inovează major la nivel de terminologie.

Interesul manifestat de poet pentru aspectele de proces justifică importanța pe care o acordă acesta problemei filosofice a timpului. Poezia se detașează de „contemplarea stărilor încremenite”: „Dau sfat: / contemplarea și firile pe măsura ei / să-și găsească pricina de a fi / să se amestece, să părăsească staticul.” (*Laus Ptolemaei* IV). La nivel lexical, această tendință își are corespondentul în înlocuirea substantivului cu infinitivul lung: în loc de „limită”, „limitarea” în ciclul *Împotriva mării* VII. Accesul la obiecte și la concepte este indirect, fiind mijlocit prin aproximări: „sentimentul ideilor și al zonelor abstracte”, „sentimentul obiectului și al materiei”. Aceeași idee o întâlnim la Daniel Cristea-Enache care afirmă: „Contemplațiile poetului ne circumscriu, dar nu ne descriu obiectul. Și aceasta pentru că supra-lumea prinsă în raza privirii (de fapt, a imaginației) nu poate fi captată în imagini, în fotograme, precum realitatea noastră înconjurătoare. Văzul omenesc „nici n-o poate vedea”, însă poetul știe „că ea există” și că, într-un moment de grație vizionară, poate atinge „pe Altceva, pe Altcineva, pe Altunde”. Chiar și așa însă, cu acest contact atât de greu stabilit și atât de repede întrerupt, eul poetic nu poate fixa în spațiul textului irealitatea întrezărită, metafizicului atins. Ca urmare, contemplația obiectului lasă loc autodescrierii subiectului, făcută cu o uimire și bucuroasă, și dureroasă.”¹⁴

Obsesia curgerii lucrurilor, în special a timpului ocupă un loc central în poezia *Respirări*: „Memoria nu repetă, ci adaugă...Memoria poartă și numele de Timp”. Așadar, timpul îi revine amintirii, însă timpul amintirii, în special acela al trăirii subminează timpul cronologic, fapt evidențiat în *Laus Ptolemaei*: „înaintând / împotriva timpului curgând”. Timpul ființei este obținut cu greutate: „secundă smulsă virginal”, „sunet din șiră / smulgând un rece și nocturn / acord”, „mandibulă de stâncă / cu dinți pe care suie fumul” (*Laus Ptolemaei* VI). În același ciclu, apare ideea de comprimare a timpului subiectiv în timpul trăirii unor evenimente încărcate: „Ptolemaeu mi-a zis: / - Două sunt felurile firii de a fi: / starea belșugului de timp la îndemână / adică starea contemplării / și starea lipsei de timp, adică / starea crizei”. Ideea se reia în *Laus Ptolemaei* II unde plictiseala atrofiază scurgerea timpului subiectiv: „- Contemplația, adică / staticul firii / cel care din plictiseală se schimbă pe sine; / criza de timp, adică, / starea firii care din oboseală / rămâne-mbrăcată în vechea sa haină, / în scutecul nașterii sale”. Astfel, menținerea curiozității, a interesului inițial augmentează intensitatea evenimentelor percepute. Decalajul dintre evenimentele pe care vrem a le urmări și timpul cronologic care le este afectat cauzează criza de timp, spune poetul în *Laus Ptolemaei* III: „El spune / contemplația distruge bunul simț. / El spune: / lipsa de timp

¹⁴Dan Cristea-Enache, *Lyrica magna. Eseu despre poezia lui Nichita Stănescu*, Editura Curtea Veche, București, 2010, p.46.

păstrează proporțiile / bunului simț ” ; *Laus Ptolemaei* IV: „Firile lipsite de timp / au lăsat pământul în mijlocul universului // și asta e bine / pentru că acesta e adevărul. // Firile în criză de timp / au încercat să măsoare cu bunul simț / și ceea ce nu se poate vedea” ; în *Laus Ptolemaei* V : „Zic bun simț și zic criză de timp”. Este necesară o privire de ansamblu asupra timpului pentru ca adevărul să poată fi înțeles cum se cuvine și pentru a se putea sesiza corect distincția dintre aparentă și esență: „Pe el / mincinosul. / Pe el / singurul care nu avea dreptate / și asta tot timpul. // Dar el, / el e singurul care a spus neadevărul / și e tot timpul /...Învins de toată istoria...Învins de profesie / și prin mit, / dar dacă / el e, nu îndrăznesc să spun ce, / dar dacă / el e, el e, el e, el e...” (*Laus Ptolemai* XIII). Dependența timpului de viteză și materie se reflectă în *Laus Ptolemaei* V: „Viteza de existență a unei pietre / e mai lentă decât viteza de existență / a unui cal”.

Se revine la echivalarea timpului cu memoria, care face referire la generațiile anterioare, iar poetul știe ce s-a întâmplat înainte de nașterea lui: „Uite, în mine s-au trezit / toți morții mei / și toți morții morților mei, / prieteni și rude / ai morților morților mei. // S-au trezit în mine, uite-mă, / s-au trezit și fiecare, firesc, / crede că este el, / că eu sunt continuarea lui / că eu sunt el după moarte.” (*Cântec de leagăn*). Solomon Marcus afirmă că anticiparea este simetrică amintirii : „Și eu, și eu am să mor / și-am să mă trezesc într-o vedere, / aici și pretutindeni”. Același exeget menționat explică obsesia lui Nichita Stănescu asupra viziunii cuprinzătoare atât a trecutului, cât și a viitorului, și evidențiază interesul poetului pentru trecere. Nichita Stănescu nu este interesat de etape în sine, ci de trecerea de la o etapă la alta, cu scopul punerii în lumină a recurenței trecerii. Repetarea infinită a acestei treceri este prezentă încă din primele volume ale autorului, dar apare pregnant în cele din urmă. Laurențiu Ulici propune o poezie de acest tip în revista „Astra” („Către pace ”; „Astra”, 1984, nr. 2, p.7). Cu toate că infinitul temporal stănescian este „potențial și generativ”, autorul fiind obsedat de mișcare și transformare, Nichita Stănescu se teme de mișcarea exagerat de rapidă „fugind / de fuga luminii”. (*Axios, Axios !* VII) sau „Ce tragedie cuvântul „iubito”! ... ca și cum ar trece un timp / între „I” și „O”, / deși „Iubito” nu are timp, / ci este tot dintr-o dată” (*Împotriva cuvintelor* II), „Prima literă a oricărui cuvânt / se află-n trecut, - / ultima literă – de asemeni, / Numai trupul cuvântului / e în prezent !” (*Împotriva cuvintelor* III). Se vorbește despre tragedia cuvântului poetic, care vrea să exprime continuitatea, iar timpul devine un indiciu al naturii diacronice al limbajului: „*Criza de timp* este de fapt o criză a limbajului însuși, incapabil de a figura și exprima Inexprimabilul.”¹⁵ Poetul dorește, însă, să realizeze o reprezentare instantanee a cuvântului.

Viziunea temporală se reflectă, de asemenea, și asupra registrului lingvistic. Elementele naturii sunt temporalizate : „frunzele / se aseamnă cu secundele verzi”, „Adevărații copaci seamănă cu orele, sau / cu zilele cărora le poți vedea / toate secundele deodată” (*Împotriva cuvintelor* I).

Timpul înțeles ca durată apare în *Împotriva cuvintelor*: „Numai timpul are timp” (IV) și în *A inventa o floare*: „Vai, înțelesul este mai iute decât timpul înțelesului”. Solomon Marcus explică sensul lexemului „înțeles”, echivalându-l cu natura, și al sintagmei „timpul înțelesului”, explicitată ca aducere a naturii la scară umană.

Perceperea timpului este exprimată cu ajutorul unor funcții matematice : logaritmul exprimă timpul subiectiv și rădăcina pătrată corespunde timpului obiectiv, primul fiind mai lent, și sugerând stagnarea omului față de natură. Această lentoare a omului îl îngrijorează pe poet: „Numai greutatea-i grea / numai roata se-nvârtea / în ieri și-n alătăieri... / Suflete mai bine pieri.” (*Cântec de scos apa din urechi*). Conflictul între cele două timpuri, care curg în direcții contrare, se rezolvă prin intersectarea într-un punct între real și imaginar, între sentiment și idee : râsu` - plânsu`.

Poezia de ordinul al doilea revelă obsesia poetului de a surprinde timpul real și își deplânge propria condiția limitată : „Numai lacrima, numai ea / transportă sinele către sine / ridică sinele din sine, ia sinele din sine” (*Prin simpla luare*), „În lumea suprasimultană / trupul meu și cu trupul meu

¹⁵ Daniel Cristea-Enache, *op. cit.*, p.47.

/ se compun cu trupul meu” (*Certarea lui Euclid* III), „piele acoperind piele / acoperind pielea care acoperă piele, / care acoperă piele” (*Împotriva mării* IX).

Nichita Stănescu vorbește în *Fiziologia poeziei* despre relația dintre timp și poezie. Poetul afirmă că orice poezie are timpul ei obiectiv, „în care se desfășoară de la primul la ultimul cuvânt”, la rândul lor cuvintele având un timp fizic, de la prima la ultima literă. Înțelesul cuvântului este static și se revelă deodată, însă cuvântul nu este materialul fundamental al poeziei, ci sentimentul, adică înțelesul final.

În ultima etapă a lirismului stănescian (volumele *Epica Magna* – 1978, *Opere imperfecte* – 1979, *Noduri și semne* – 1982, *Oase plângând* – 1982) se evidențiază, cu precădere, tema timpului, împletindu-se cu tema morții.

În concluzie, ne aliniem opiniei Vioricăi-Ela Caraman conform căreia „la Nichita Stănescu, anume din necesitatea sfâșierii timpului care falsifică percepția lumii, degradând ființa, se produce invenția necuvintelor, dar și din preocuparea de a găsi expresivitatea autentică a unei cunoașteri individuale, poetice.”¹⁶ Din cauza percepției dureroase a timpului Nichita Stănescu evadează în zona necuvintelor, fiind conștient de rostirea îndelungată a cuvântului și angajându-se în restituirea trăirii spontane. Timpul la Nichita Stănescu are o dublă valență: de element care se îndreaptă spre degradarea ființei și de drept de cunoaștere al ei, dreptul la timp, prin contestarea și celebrarea increatului.

BIBLIOGRAPHY

I. Bibliografia operei:

- Stănescu, Nichita, *Sensul iubirii*, Editura E. S. P. L. A., București, 1960
- Stănescu, Nichita, *O viziune a sentimentelor*, Editura pentru Literatură, București, 1963
- Stănescu, Nichita, *Dreptul la timp*, Editura Tineretului, București, 1965
- Stănescu, Nichita, *11 Elegii*, Editura Tineretului, București, 1966
- Stănescu, Nichita, *Laus Ptolemaei*, Editura Tineretului, București, 1968
- Stănescu, Nichita, *Opere imperfecte*, Editura Albatros, București, 1979
- Stănescu, Nichita, *Antimeafizica*, Editura Cartea Românească, București, 1985
- Stănescu, Nichita, *Fiziologia poeziei*, Editura Eminescu, București, 1990
- Stănescu, Nichita, *Opera magna*, vol. 1-5, Editura Semne, București, 2009
- Stănescu, Nichita, *Noduri și semen*, Editura Curtea Veche, București, 2010
- Stănescu, Nichita, *Oase plângând*, Editura Curtea Veche, București, 2011

II. Bibliografie critică:

- Boldea, Iulian, *Istoria didactică a poeziei românești (perspective analitice)*, Editura Aula, Brașov, 2005
- Braga, Corin, *Nichita Stănescu. Orizontul imaginar*, Ediția a II-a revizuită și adăugită, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 2002
- Caraman, Viorica-Ela, *Modele ale temporalității poetice*, Editura Casa Limbii Române „Nichita Stănescu”, Chișinău, 2012
- Chiorean, Luminița, *Eseul stănescian – Configurare poetică sau Despre „un ierbivor interior ierbii”*, Editura Universității „Petru Maior”, Târgu-Mureș, 2007

¹⁶ Viorica-Ela Caraman, *Modele ale temporalității poetice*, Editura Casa Limbii Române „Nichita Stănescu”, Chișinău, 2012

- Cristea-Enache, Dan, *Lyrice magna. Eseu despre poezia lui Nichita Stănescu*, Editura Curtea Veche, București, 2010
- Marcus, Solomon, în *Nichita Stănescu. Frumos ca umbra unei idei*, Editura Albatros, București, 1985
- Manolescu, Nicolae, *Istoria critică a literaturii române. 5 secole de literatură*, Editura Paralela 45, Pitești, 2008
- Mincu, Ștefania, *Nichita Stănescu. Între poesis și poiein*, Editura Eminescu, București, 1991
- Mincu, Ștefania, *Nichita Stănescu. Poezii*. Introducere, table cronologic, comentarii și note critice. Ediție revăzută și adăugită, Editura Pontica, Constanța, 1997
- Mincu, Ștefania, *Nichita Stănescu – Poezii. Texte comentate*, Editura Albatros, București, 1987
- Munteanu, V. Romul, *Jurnal de cărți*, Vol. III, Editura Eminescu, București, 1981
- Nistor, Adriana, *Nichita Stănescu: studio monografic*, Editura NICO, Târgu-Mureș, 2011
- Pârja Gheorghe, *Sub podul lui Apollodor. Despre Nichita Stănescu și alți poeți din lume*, Editura Du Style, București, 1998
- Pop, Ion, *Nichita Stănescu – spațiul și măștile poeziei*, Editura Albatros, București, 1980
- Spiridon, Vasile, *Nichita Stănescu, monografie, antologie comentată, receptare critică*, Colecția „Canon”, Editura Aula, Brașov
- ***, *Nichita Stănescu*, Ediție îngrijită de Sanda Anghelescu, Editura Eminescu, București, 1983